

The Unity of Woman–Earth as a Remnant of the Mother Goddess Worship: Examining Contemporary Feminist Poets in Light of Conceptual Blending Theory

 Azadeh Zakeri¹, Hamed Noruzi^{2*}, Faezeh Ghorbani Juybari³

Received: Oct 12, 2024

Revised: Dec 03, 2024

Accepted: Apr 15, 2025

Abstract

The close connection between fertility rituals and the concepts of “earth” and “woman” has led to the formation of a blended concept of woman–earth, which appears in some myths as the Mother Goddess. According to these myths, this combination has remained in the mind of modern humans as well. One of the most important areas where these myths appear is literature, especially poetry. The aim of this article is to examine the reflection of rituals related to woman–earth in contemporary Persian poetry. For this purpose, the poems of four contemporary feminist poets—whose works are strongly focused on myths and rituals—have been selected and analyzed. The theoretical framework of this study is based on Conceptual Blending Theory proposed by Fauconnier and Turner (2020), and the analysis is carried out using a descriptive-analytical method. This study is based on the hypothesis that the ritual of Mother Goddess worship has continued into modern poetry and remains in the form of blending woman and nature. Since this ritual belonged to matriarchal societies, it is natural that it holds particular importance in feminist thought. Similarly, women poets—especially those with feminist tendencies—feel a close connection to this concept and establish a deeper and more direct relationship with the earth. The blending of woman and earth appears in two main forms: sometimes the earth is described with feminine qualities such as pregnancy, marriage, and virginity; and sometimes the woman is merged with the earth. In other words, sometimes the earth is presented as a woman, and sometimes the woman as the earth.

Keywords: Mother Goddess, Woman, Earth, Contemporary Literature, Feminism, Conceptual Blending.

1. PhD Student of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.

az-zakeri@birjand.ac.ir

2. Associate Professor of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.

hd-noruzi@birjand.ac.ir

3. Associate Professor of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.

kolsoomghorbani@birjand.ac.ir

How to cite article:

Zakeri, A., Nowruzi, H., & Qorbani juybari, K. (2026). The Unity of Woman–Earth as a Remnant of the Mother Goddess Worship: Examining Contemporary Feminist Poets in Light of Conceptual Blending Theory. *Journal of Ritual Culture and Literature*, 5(9), 173-198. doi: [10.22077/jcrl.2025.8240.1164](https://doi.org/10.22077/jcrl.2025.8240.1164)

1. Introduction

Nature, with all its elements, was the first “deity” chosen by humans, and the worship of nature, as the earliest form of religion, has been the root of many ancient rituals and myths. Among natural elements, the earth has played a central role in shaping ritual beliefs in ancient cultures. According to Iranian myths, the earth was created after the sky and water (Curtis, 1997, p. 18). In Greek mythology, Gaia (the earth) existed before other elements and was the first entity to give birth to the gods; through her union with Uranus (the sky), other gods and beings were created (Grimal, 1962, p. 324). Gradually, Gaia, as the source of fertility, became known as the mother of the world and the mother of gods (p. 326). Because of the shared quality of fertility between woman and earth, woman came to be seen as a representation of the earth and gained a sacred and even divine status. Matriarchal systems existed in Western Asia as early as 11,000 BCE and were strengthened with the rise of agriculture during the Mesolithic and Neolithic periods (See, Bahar, 2007, p. 25). The deep connection between woman and earth has remained in the collective unconscious and cultural memory of humanity. Its traces can still be seen in nationalist ideas (focused on land) and feminist ideas (focused on women). For example, defending the homeland is often equated with defending women. Ecofeminists argue that both women and the earth have historically been subjected to domination and exploitation by men, and that patriarchal systems are the main cause of this oppression (Gaard, 1993, as cited in Tavousi, 2021, p. 152). Archaeological evidence also supports the idea that some early societies, such as prehistoric Crete, were governed by women and had a worldview close to modern ecological thinking (p. 154). In this study, *Conceptual Blending Theory* (Fauconnier & Turner, 2020, pp. 70–75) is used to analyze the merging of woman and earth. According to this theory, when two mental spaces combine, a new blended space is formed that contains elements not present in either input alone. The data for this study consist of selected poems by four contemporary poets: Farzaneh Ghavami, Rosa Jamali, Bahareh Rezaei, and Shooka Hosseini. The main research question is:

- How is the concept of woman–earth unity reflected in the poetry of contemporary feminist poets?

2. Research Method

Employing a descriptive-analytical case study approach, this research examines selected works by four contemporary feminist poets. The study utilizes conceptual blending theory from cognitive linguistics to map the integration of woman and earth, illustrating these thematic intersections through detailed blending diagrams.

3. Results

In Ghavami’s poetry, unity with the earth, whether as the earth itself or as parts of it (such as a well)—is frequently seen through the vital relation of part and whole. For example, in the poem *Vili Saken*, the well and the shore become unified with the poet: “My well is a silent Vili / into which you sink for my tears ... my shore is soft and near / die among the clay of my body” (Ghavami, 2009, p. 18).

The reflection of woman and nature in Rosa Jamali’s poetry is very extensive. Especially due to her strong tendency toward mythology and general archaism, in many poems the woman merges with feminine myths such as plants and the earth. Jamali’s mind is deeply rooted in mythology; a woman who sometimes appears as the Mother Goddess of the earth and sometimes as the goddess of plants. As she says: “We are made of water and iron / full of moonlight pens / ... purple and red and green / we are iron, lead, mortar, and brick” (Jamali, 2013, p. 8).

Rezaei brings myths from the depths of history into contemporary life. It is clear that the Mother Goddess is reflected in her poetry through the connection between woman and earth: “Every day / I dredge my eyes / I dig / I carve myself / I know / my well / is not oil-rich / but I have not forgotten / I should have sprouted / I should have blossomed ...” (Rezaei, 2011, pp. 83–84).

In Hosseini’s poetry, woman has a special place and importance, and the connection between woman and nature appears frequently. For example, the title of one of her books and the first poem in that collection, *The Streets of My Head* (Hosseini, 2020, p. 9), or expressions such as: “My field” (p. 29), “your body map” (p. 43), “my invaded India” (p. 49), and “the walls of this woman” (p. 81) are all of this type.

4. Discussion and Conclusion

In the poetry of contemporary poets, two different domains, femininity and earth, merge together. As a result of this blending, a new space is created that is neither only earth nor only woman, but a combined concept of woman–earth. Through this process, women poets establish a deeper and more direct connection with the earth, and the reflection of myths and rituals becomes very strong in their poetry. The root of all these rituals lies in the worship of the Mother Goddess, whose main expression can be traced in the unity of woman and earth, and this is reflected in contemporary poetry. This ritual does not appear in its original form in modern poetry. However, its manifestation is not limited to the blending of woman and earth. In fact, in contemporary poetry, the concept of “earth” has undergone a major transformation. Based on the rapid changes of the modern world, earth has shifted from soil and physical space into houses, buildings, cities, and other forms. This blending can be fully analyzed using the flexibility of Conceptual Blending Theory.

یگانگی زن- زمین باوری بازمانده از آیین پرستش الهه مادر (بررسی شعر شاعران فمینیست معاصر در چارچوب نظریه آمیختگی مفهومی)

آزاده ذاکری^۱، حامد نوروزی^۲، فائزه قربانی جویباری^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۱

چکیده

ارتباط تنگاتنگ آیین‌های حاصلخیزی و باروری با «زمین» و «زن» سبب شده است که مفهومی آمیخته از زمین- زن شکل بگیرد که در برخی از اساطیر، اسطوره الهه مادر تجلی یابد. با توجه به روایت این اساطیر، آمیزه فوق در ذهن انسان امروزی نیز رسوب کرده است. یکی از جلوه‌های بارز نقش‌آفرینی این اساطیر، ادبیات، به‌ویژه شعر است. هدف از این مقاله، بررسی بازتاب آیین‌های مرتبط با زن- زمین در شعر معاصر فارسی است. برای این منظور، شعر چهار شاعر فمینیست که تمرکز بر اساطیر و آیین‌ها، مشخصه اصلی شعرشان است، گزینش و ارزیابی شده است. چارچوب نظری این مقاله، بر مبنای نظریه آمیختگی مفهومی فوکونیه و ترنر است، که با روش تحلیلی - توصیفی، انواع آمیختگی زن و زمین، تحلیل و توصیف می‌شود. این تحقیق، بر این فرضیه بنا شده است که آیین پرستش الهه مادر، به شعر امروز نیز رسیده و به شکل آمیختن زن و طبیعت در شعر معاصر باقی مانده است. از آنجا که این آیین به جوامع مادرشاهی اختصاص داشته، طبیعی است که پرستش الهه مادر در تفکر فمینیست‌ها اهمیت زیادی دارد و در آرای خود به آن ارجاع می‌دهند. به همان نسبت شاعران زن، به‌ویژه شاعران منتخب که گرایش به فمینیسم از مشخصه‌های عمومی شعرشان است نیز، قرابتی با موضوع احساس می‌کنند و پیوند بی‌واسطه و عمیق‌تری با زمین برقرار می‌نمایند. همچنین، ظهور و بروز باور آمیختگی زن و زمین به دو شکل دیده می‌شود: گاه زمین با زن یا صفات زنانه‌ای مانند آبستنی، عروسی،

۱. az-zakeri@birjand.ac.ir

۲. hd-noruzi@yahoo.com

۳. kolsoomghorbani@birjand.ac.ir

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

۳. دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

ارجاع به این مقاله:

ذاکری، آزاده، نوروزی، حامد و قربانی جویباری، فائزه. (۱۴۰۵). یگانگی زن- زمین باوری بازمانده از آیین پرستش الهه مادر (بررسی شعر شاعران فمینیست معاصر در چارچوب نظریه آمیختگی مفهومی). پژوهشنامه فرهنگ و ادبیات آیینی، ۵(۹)، ۱۷۳-۱۹۸. doi: 10.22077/jcrl.2025.8240.1164

بکارت و... آمیخته می‌شود، یا برعکس، وجود زن با زمین ادغام می‌گردد؛ یعنی گاه زمین، زن است و گاه زن، زمین است.

کلیدواژه‌ها: الهه مادر، زن، زمین، ادبیات معاصر، فمینیسم، آمیختگی مفهومی.

مقدمه

طبیعت با تمام مظاهر آن، نخستین خدایی ست که انسان برگزیده و پرستش طبیعت، به‌عنوان نخستین دین مهم انسان، ریشه اغلب آیین‌ها و اسطوره‌های کهن بوده است. حتی در اندیشه‌های نخستین مکاتب فلسفی، نظیر طبیعت شناسان (مکتب ملطی)، فیثاغورثیان، الثائیان، اتوم‌گرایان و سوفسطائیان، طبیعت‌گرایی به‌وضوح دیده می‌شود (بابایی، ۱۳۸۶: ۲۶-۱۱۴). از میان تمام پدیده‌های طبیعی، زمین به‌عنوان یکی از اجزاء و عناصر مهم طبیعت، در شکل دادن بخش مهمی از باورهای آیینی فرهنگ‌های باستانی، نقشی محوری داشته است. بر اساس اسطوره‌های ایرانی، زمین بعد از آسمان و آب، آفریده شده است (کرتیس، ۱۳۷۶: ۱۸). از بین ایزدان زامیاد، ایزد زمین در برخی متون با اسپندارمذ، ایزدبانوی موکل بر زمین یکی دانسته شده است (آموزگار، ۱۳۷۴: ۳۳). یشت نوزدهم یشت‌ها، به زمین اختصاص دارد و زامیاد یعنی زم یزد، فرشته زمین است (پوردوود، ۱۳۷۷، ج ۲: ۳۰۳-۳۰۴). در اساطیر یونان، آفرینش گیاه، یا زمین بر سایر عناصر مقدم بوده و نخستین عنصری است که سلاله خدایان را به وجود آورده و از وصلتش با آسمان (اورانوس) خدایان و پدیده‌های دیگر خلق شده‌اند (گریمال، ۱۳۴۱، ج ۱: ۳۲۴). به‌تدریج گیاه که سرچشمه بارداری و حاصلخیزی بوده، به مادر جهانی و مادر خدایان معروف شده است (همان: ۳۲۶). به همین دلیل از آنجا که میان زن و زمین اشتراک مهمی در زایایی و باروری برقرار بود، زن به‌عنوان مظهری از زمین در نظر گرفته شد و در ذهن انسان آن روزگار، مقام شاهی و حتی الوهیت پیدا کرد. مادرسالاری در آسیای غربی از یازده هزار سال پیش از مسیح وجود داشته و با رونق کشاورزی در دوران میان‌سنگی و نوسنگی تقویت شده است (بهار، ۱۳۸۶: ۲۵).

همراهی و مجالست باستانی دو مفهوم زن و زمین، از همان دوران در ناخودآگاه جمعی و حافظه قومی انسان چنان عمیق ریشه دوانده است که رسوبات آن هنوز در اندیشه‌های ملی‌گرایانه (معطوف به زمین) و از سوی دیگر در اندیشه‌های فمینیستی (معطوف به زن) قابل مشاهده است و دفاع از خاک سرزمین با دفاع از ناموس و زن برابر دانسته می‌شود. این یگانگی را می‌توان در ترکیباتی مانند «مأم میهن، سرزمین مادری، ناموس وطن و...» بازجست. از سوی دیگر اکوفمینیست‌ها بر این باورند که زن و زمین در طول تاریخ، همواره مورد تعرض و تجاوز مردان قرار گرفته و ظلمی یکسان را تجربه کرده‌اند و ریشه اصلی تخریب و تضعیف هر دو، جامعه مردسالار است (گارد، ۱۹۹۳: ۷۱ به نقل از طاووسی، ۱۴۰۰: ۱۵۲). پشتوانه این اندیشه و اندیشه‌های مشابه، برخی یافته‌های باستان‌شناختی است که نشان می‌دهد، در برخی تمدن‌ها از جمله تمدن پیشاتاریخی کِرت، جامعه‌ای تحت

کنترل زنان وجود داشته که دیدگاهش درباره طبیعت به ذهنیت سبز جهان امروز، بسیار نزدیک بوده است (همان: ۱۵۴).

بیان مسئله، پرسش‌ها و فرضیات پژوهش

ماهیت زنانه خاک و زمین و به تبع آن جایگاه ویژه زن و مادر در جوامع مادرشاهی باستانی، در ادوار بعدی به باور یگانگی زن- زمین قابل مشاهده است. یکی از عرصه‌های بازتاب این باور و آیین‌های معطوف به آن، ادبیات، به‌ویژه شعر معاصر است. انعکاس این باور بسته به تأثیرپذیری شاعر از اساطیر و فرهنگ ملی، افزایش یا کاهش می‌یابد. اوج‌گیری اندیشه‌های فمینیستی نیز بر ظهور این آیین‌ها تأثیرگذار است. به‌همین دلیل شاعران زن دهه هفتاد که «گرایش‌های فمینیستی از مشخصه‌های مهم و عام شعر آنان به شمار می‌رود» (زهره‌وند، ۱۳۹۵: ۱۸۹) به صورت‌های مختلف اشارات و تلمیحاتی به این باور داشته‌اند. پرسش اصلی این مقاله نیز بر اساس همین پیش‌فرض بنا شده است: باور یگانگی زن- زمین چگونه در اشعار شاعران معاصر فمینیست، بازتاب داشته است؟

مبانی نظری و پیکره تحقیق

در این پژوهش برای بررسی ادغام و استغراق دو مفهوم زن و زمین، از نظریه آمیختگی مفهومی فوکونیه و ترنر که یکی از نظریات مهم در حوزه زبانشناسی شناختی است، بهره خواهیم برد. طبق نظریه آمیختگی، همان‌سان که در عالم هستی اغلب پدیده‌ها با فرایند ترکیب خلق می‌شوند، مفهوم‌سازی نیز در اغلب موارد، بر ترکیب استوار است (فوکونیه و ترنر: ۱۳۱-۱۳۳). در این نظریه، نظمی را که از ادغام دو مفهوم پدید می‌آید، با نمودار چهارفضایی، نمایش می‌دهند. داده‌های پژوهش از اشعار چهار شاعر معاصر، فرزانه قوامی، رُزا جمالی، بهاره رضایی و شوکا حسینی گردآوری و تحلیل شده است. دلیل‌گزینش چهار شاعر یادشده، تداوم تفکر اسطوره‌گرایی از یک‌سو و غلبه زن‌محوری (فمینیسم) و دفاع از برابری حقوق زن و مرد، از سوی دیگر در اغلب مجموعه‌های شعری‌شان است.

پیشینه پژوهش

با بررسی دقیق پیشینه موضوع آیین پرستش الهه مادر در شعر فرزانه قوامی، رُزا جمالی، بهاره رضایی و شوکا حسینی بر اساس نظریه آمیختگی مفهومی فوکونیه و ترنر، درمی‌یابیم چنین موضوعی، به‌ویژه این‌که با رویکرد به نظریه‌ای از حوزه زبان‌شناسی شناختی انجام شده باشد و آیینی برآمده از قلب اساطیر را با نظریه‌ای مدرن انطباق داده باشد، وجود ندارد و بی‌سابقه است؛ اما پژوهش‌هایی که قرابت‌هایی با موضوع دارند، چند دسته‌اند: دسته نخست فقط به موضوع همراهی انسان و طبیعت پرداخته‌اند و از موضوع این مقاله کلی‌تر هستند؛ مقاله زهرا پارساپور (۱۳۹۱) به «بررسی ارتباط انسان با طبیعت در شعر»

اختصاص دارد و مسلم ذوالفقارخانی (۱۳۹۹) به «بررسی اصالت زن - طبیعت و اندیشه‌های طبیعت‌گرایانه‌ی فروغ فرخزاد» پرداخته است. دسته دوم که در مقایسه با گروه اول فراوانی بیشتری دارند، به اهمیت زمین اشاره می‌کنند؛ خسرو فانیان (۱۳۵۱) به پرستش الهه- مادر در ایران پرداخته و بیش از هر پژوهشی با این مقاله ارتباط دارد، اما تفاوت مهم آن با این پژوهش، نداشتن نگاه تطبیقی و شناختی است. مقاله «ایزدبانو- مادر» (۱۳۸۴) از رکس وارنر ترجمه ابوالقاسم اسماعیل‌پور مقاله مهم دیگری است که به موضوع این پژوهش نزدیک است. نوش آفرین کلانتر و همکاران (۱۴۰۲) به «زمین و ریشه‌های اساطیری آن در عرفان» پرداخته‌اند و تأثیر این باور اساطیری را در مضامینی مانند هبوط، چاه، زندان، حیات مینوی، تولد دوباره و... کاویده‌اند.

روش‌شناسی پژوهش

این مقاله با روش تحلیلی - توصیفی به صورت موردپژوهی به تحلیل اشعار چهار شاعر زن معاصر با گرایش‌های زن محورانه می‌پردازد. اشعار منتخب، با آمیختگی دو مفهوم زن و زمین به یک مفهوم زن - زمین مرتبط هستند و به وسیله یکی از نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی با رسم نمودارهای چهار فضایی، توصیف می‌شوند.

نظریه فضاهای ذهنی و آمیختگی مفهومی فوکونیه و ترنر

زبان‌شناسی شناختی، روندهای ذهنی مؤثر در آفرینش معنا را مطالعه می‌کند و در این رهگذر از فرایندهایی که به درک و آفرینش معنا کمک می‌کنند، در قالب نظریه‌های مختلف سود می‌جوید. در این نوع از زبان‌شناسی، اهمیت محوری در مطالعه زبان و ذهن، فرایندهای مفهومی و تجربه‌های بدنمند است (اونز، ویوین، ۱۳۹۹: ۱۲۹). نظریه فضاهای ذهنی و آمیختگی مفهومی ژیل فوکونیه و مارک ترنر نیز یکی از همین نظریه‌های شناختی است که تمام سازوکارهای مرتبط با فرایند معناسازی را از طریق یکی از ظرفیت‌های زبانی مناسب برای معناسازی، یعنی ظرفیت ترکیب و ادغام زبانی و نقش آن در فرایند تولید معنا، شرح می‌دهد. هرچند، در گسترش نظریه آمیختگی، افزون بر فوکونیه و ترنر (۱۹۹۸-۲۰۰۲)، پژوهشگرانی مثل کالسون (۲۰۰۱، ۲۰۰۶)، کالسون و اوکلی (۲۰۰۰)، گراد (۲۰۰۵)، گراد، اوکلی و کالسون (۱۹۹۹) و سوئیتر (۲۰۰۰) نیز دخیل بوده‌اند (نورگارد، بوسه و مونتورو، ۱۳۹۷: ۱۶۱). با وجود این، موارد قابل تطبیق با نظریه چهار فضایی فوکونیه و ترنر، مبانی نظری این پژوهش را شکل می‌دهد.

هسته اولیه شکل‌گیری نظریه آمیخته مفهومی به نقایصی برمی‌گردد که فوکونیه و ترنر در برخی مثال‌های استعاره مفهومی دیدند (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۹: ۱۸۲-۱۸۹ و راسخ مهند، ۱۳۹۷: ۱۲۶-۱۲۷) و به دنبال آن، نظریه آمیختگی مفهومی را ارائه دادند. فوکونیه و ترنر به دو حوزه مبدأ و مقصد در استعاره مفهومی دو فضای عام و آمیخته را افزودند. بر این اساس

اگر استعاره، حاصل نگاشت (بازتاباندن ویژگی‌های قلمرو مبدأ به قلمرو مقصد یا ارتباط بین همتاها در دو فضای ذهنی ورودی‌ها) دو حوزه شناختی مبدأ و مقصد بود، نظریه ادغام مفهومی دو فضای ذهنی را تلفیق کرد و حوزه سوم شکل گرفت که تا حدی انتزاعی و بین دو فضا مشترک بود. آمیزه نیز فضای نوظهوری را خلق کرد که در هیچ‌یک از ورودی‌ها وجود نداشت (فوکونیه - ترنر، ۱۳۹۹: ۷۰ - ۷۵). فضاهای ذهنی، بسته‌های مفهومی کوچکی هستند که هنگام صحبت کردن و اندیشیدن ما به منظور فهم و کنش آنی خلق می‌شوند. برای مثال وقتی پشت ویتترین یک مغازه، فرشی ایرانی می‌بینیم و آن را در منزلمان تصور می‌کنیم، دو فضای ذهنی و فیزیکی را هم‌زمان و در لحظه متراکم‌سازی کرده‌ایم (همان: ۱۶۵). عناصر و روابطی بین فضاها برقرار است که وقتی به صورت یک بسته، سازماندهی شوند، ما می‌گوییم فضای ذهنی، چارچوب‌بندی شده است (همان: ۱۴۹). گروهی از واژه‌ها در زبان با شدت و ضعف از ظرفیت ایجاد فضا و آمیزه برای جمله‌های مختلف برخوردارند که فضاهای نوظهور را شکل می‌دهند. در این میان روابط حیاتی مثل هویت، علت و معلول، تغییر، زمان، این‌همانی، قصد و نیت، بازنمایی و جزء و کل، در این فضاسازی و متراکم‌سازی‌های مفهومی بسیار کمک می‌کنند (همان: ۱۳۱ - ۱۶۵)؛ به‌طورکلی، در دستور شناختی، گروه‌های حروف اضافه‌ای، قیدی، ساخت‌های شرطی و متممی، گروه‌های اسمی و فعلی فضا سازند (ر.ک: راسخ مهند: ۱۲۴ و بهرامی خورشید، ۱۳۹۸: ۶۷).

بحث و بررسی

شبکه مفهومی آمیزه زن- زمین

فوکونیه و ترنر، مفهوم‌سازی‌هایی را که از ترکیب مفاهیم مختلف حاصل می‌شود، به ترتیب از ساده به پیچیده در چهار شبکه مفهومی: ساده، آینه‌ای، تک‌دامنه و دو دامنه تقسیم‌بندی می‌کنند. ادغام زن و زمین در سومین شبکه مفهومی یعنی شبکه مفهومی تک‌دامنه قرار می‌گیرد. این شبکه، دو فضای ورودی با چارچوب‌های سازمان‌دهنده مختلف دارد که برای تشکیل آمیزه، یکی از آن‌ها تصویر می‌شود؛ یعنی چارچوب سازمان‌دهنده آمیزه، گسترش چارچوب یکی از ورودی‌هاست. در این پژوهش زن و زمین دو ورودی با قاب‌های مختلف را شکل می‌دهند. ورودی زمین چارچوب گسترش‌پذیر است به این دلیل که در اشکال مختلف از خود زمین و خاک گرفته تا مرز و میهن و... را در برمی‌گیرد یا در شعر امروز که مکان جایگزین فضا می‌شود، خانه، بنا و مانند آن صورت‌های امروزی الهه زمین‌اند. این شبکه، نوعی نگاشت استعاری از مبدأ به مقصد است و از آنجایی که ورودی‌ها، چارچوب متفاوتی دارند، تضاد مفهومی آشکاری در این شبکه وجود دارد (ر.ک: فوکونیه - ترنر: ۱۸۴-۱۹۰ و صادقی، ۱۴۰۰، ج ۳: ۱۰۶). در آمیزش زن و زمین، دو فضای متمایز و در ظاهر نامتقارن انسان و زمین با اجزای مختلف آن، باهم ترکیب می‌شوند. اغلب

نیز چارچوب‌های سازمان‌دهنده‌ی آن، گسترش قباب یکی از ورودی‌ها، یعنی زمین است. همچنین، آمیزه زن- زمین ریشه در فرهنگ دارد. فوکونیه - ترنر اعتقاد دارند، آمیزه‌های فرهنگی برخط شکل نمی‌گیرند و ممکن است قرن‌ها طول بکشد تا فرهنگ به آمیزه مطلوب برسد و محصول اجتماعی از مغزهاست که به شکل توزیعی برای رسیدن به شبکه مشترک با هم فعال می‌شوند، نه مغزهای انفرادی که برخط عمل می‌کنند؛ بنابراین اغلب بینش عمیق تولید می‌نمایند (فوکونیه - ترنر، ۱۳۹۹: ۱۰۹-۱۱۱). برای مثال شاعر زن زمانی که ادعا می‌کند «بر اقیانوس منجمد شمالی، جزیره‌ای گرمسیری ست که منم» (جمالی، ۱۳۹۴: ۱۱)، دو مفهوم زن و زمین (جزیره) را به کمک رابطه‌ی حیاتی جزء و کل، به یک مفهوم بدل و با هم ترکیب می‌کند، یعنی زن یک ورودی یا درونداد نمودار چهارفضایی و زمین ورودی دیگر را شکل می‌دهد. در فضای عام نیز نقاط اشتراک این دو درونداد نامتجانس کشف می‌شود. در فضای چهارم هم نتیجه‌ی ادغام به دست می‌آید. ادغام زن و زمین همان باور اساطیری مادر بودن زمین را به یاد می‌آورد، با این تفاوت که به سبب جزئی‌تر شدن توصیفات در شعر معاصر، بخشی از زمین جایگزین کل آن شده است. در ادامه تمام سازوکارها و مراحل شکل‌گیری نمودار چهار فضایی که به‌منظور رسیدن به مفهوم‌سازی‌های تازه شکل می‌گیرد، در شعر چهار شاعر معاصر، بررسی می‌شود.

آمیزه مفهومی زن- زمین در اشعار شاعران منتخب

آمیختگی زن و طبیعت در شعر فرزانه قوامی

باباچاهی (۱۳۸۶: ۱۶۲-۱۶۵) فرزانه قوامی را در گروه شاعران متعارف- غیرمتعارف‌نویس یا شعر اقلت قرار داده است. برای شعر اقلت، چگونه گفتن، مهم‌تر از چه گفتن است، زبانی تازه و رابطه‌ای عمیق با مخاطب دارد. شعر اقلت، هرچند از حیث کارکردهای زبانی، غافلگیرکننده نیست، اما به‌خوبی از عهده‌ی دوباره‌سازی اسامی شخصیت‌های اساطیری برمی‌آید و اسطوره‌ها را از اعماق تاریخ به زندگی امروز می‌آورد. باباچاهی در کتاب شعر / امروز، زن / امروز، درباره‌ی ترجیح تعادل بر تجربه‌های شعری جسورانه، از مجموعه شعر گفته بودم من از نسل شهرزاده‌های مضطربم، سروده‌ی فرزانه قوامی را مثال می‌آورد (همان: ۱۶۵). بر این اساس شعر اقلت، شعری اسطوره‌گراست و اسطوره از بن‌مایه‌های مهم اشعار اقلت به شمار می‌رود.

در شعر قوامی، یگانگی با زمین چه به‌صورت زمین چه بخشی از آن (مانند چاه) با استفاده از رابطه‌ی حیاتی جزء و کل، به‌کرات دیده می‌شود. برای مثال، در شعر ویلی ساکن، چاه و ساحل با شاعر یکپارچه می‌شوند:

«چاهم ویلی ساکن / که فرو می‌روی درم برای گریه... ساحلم نرم و نزدیک / لای گل‌های تنم بمیر» (قوامی، ۱۳۸۹: ۱۸). افزون بر زمین و خاک، فضا آمیختگی با مکان نیز در شعر قوامی بسیار دیده می‌شود. «فضا یک زمین خالی محدود و هدف‌دار است که اشیاء را

به هم پیوند می‌دهد؛ اما این فضا وقتی محتوای فرهنگی بیابد «مکان» نامیده می‌شود» (کوین لینچ، به نقل از آبادی، ۱۳۹۸: ۱۵). بر این اساس پیوند زن با زمین و خاک می‌تواند پیوند زن با فضا باشد و پیوند با مکان‌هایی مانند معبد در شعر قوامی، پیوند زن با مکان است.

پرش‌های زمانی از دل اساطیر تا جهان مدرن، یا انتقال اسطوره‌ها از اعماق تاریخ به زندگی امروز نیز در شعرش دیده می‌شود تا آنجایی که گاه از طبرستان و شخصیت‌های اساطیری مثل آرش، به پایانه آزادی و برج میلاد و ... می‌رسد:

نفس نفس می‌زنم / بازگشته از طبرستان / تا غم‌خانه کنج دلم / که درختانش را به تیر بسته‌اند / مرز / قلمرو / تا اینجا / تا آنجا / همه چیز را به آرش بسپار / نیم‌تنه خودت / بالاپوش پدرت / زخم کاری در احراز هویتم / برج میلادم / پایانه آزادی‌ام / سامانه تنهایی‌ام / همه چیز را به آرش بسپار ... (قوامی، ۱۳۹۷: ۶۹-۷۰).

در شعر احلام یقطه، شاعر حتی با مدار و نقطه و نور به یکسانی می‌رسد: «به نور محتاجم / مداری گسترده در رأسم / نقطه‌ای کوچک ابتدای سرگردانی ... نورالانوارم...» (همان: ۸۷).

قوامی گاه اتحاد زن با زمین را غیرمستقیم و بدون ذکر نام زمین، به وسیله داشتن خط‌های فرضی نشان دهد، یعنی صفت را جانشین موصوف می‌کند: «به ترکیباتم دست بزنید / تا سمناک‌تر شوم و آن سوی خط‌های فرضی‌ام گرم‌تر...» (قوامی، ۱۳۹۷: ۴۸). گاه در خلال اشاره به مادرخدای زمین و نقش برجسته آن، به آیین‌های بدوی دیگر مثل آیین قربانی نیز اشاره می‌نماید: «فصول بارانی نزدیک بود / و اقیانوس جد بزرگ ما / اطلس / آرام / منجمد / ... بگذار الهه چیزی باشم، حتی به درد نخور / کله یک گاو، با چشمانی خیره و ابله / بال در بیاورم از معبد بگریزم / پا بگذارم بر خون‌های جاری در قربانگاه» (همان: ۶۳). در اساطیر جهان، شخصیت مادر ایزد زمین، نیمه‌تاریک است و سیمای متناقضی نیز دارد و از ماهیت زندگی‌بخشی و زندگی‌ستانی، توأمان برخوردار است. این مادر خدا، صفات فیض‌بخشی را با ترس و نابودگری می‌آمیزد. همچنین در فرهنگ ملل مختلف، هم نگاره‌ها و تصاویری از زیبایی آرمانی زنانه‌ی او وجود دارد هم به شکل عجزه‌ای لاغر و استخوانی با ذهنیتی بیمارگونه که چنگالش را در خون تبار مردان فروبرده، ظاهر می‌شود (همان: ۳۹ و ر.ک: وارنر، ۱۳۸۴: ۱۴۸). مادرشاه، هر ساله معشوقی از میان مردان برمی‌گزیده که با حمایت ملکه، یک سال بر تخت می‌نشسته و در انتهای سال به دستور ملکه به منظور حاصلخیزی و فراوانی، قربانی و خونس بر مزارع و درختان پاشیده می‌شده و گوشتش را، راهبه‌های معبد الهه می‌خورده‌اند (فانیان، ۱۳۵۱: ۲۱۵).

در شعر معبد، آمیختن راوی زن یا شاعر با زمین، خرابه و معبد که نوعی پیوند با مکان محسوب می‌شود، از ستون‌های شعر است:

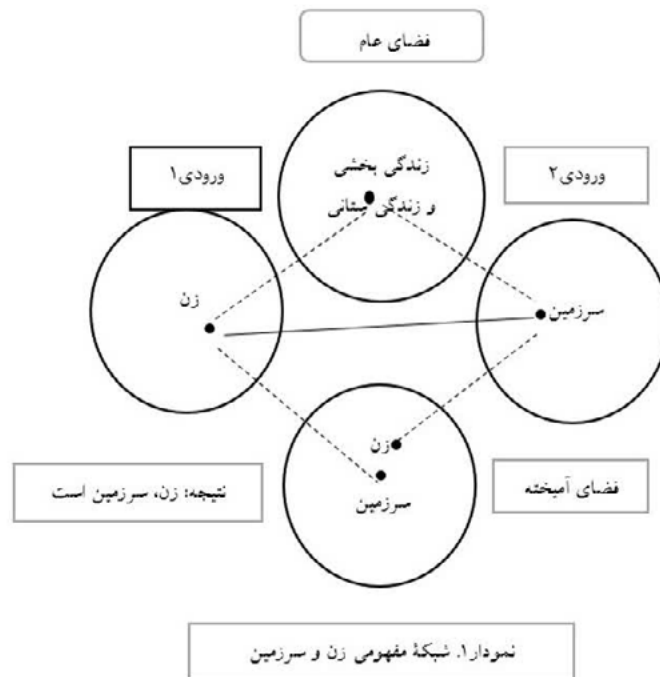
اینم پر لحظه‌های جنون / خالی خواهش‌هایم / در انحنای خواب و خواستن / دیوار می‌چینم و از آینه عقب می‌مانم / خواب می‌بینم و از خودم جدا می‌شوم / از معبد‌های

خرابه‌ام / بوی خون و قربانی / جیغ و رسوایی / در روزترین لحظه روز می‌میرم / پشت پرده‌های غمگین کجاوه‌ها / چشم‌های سرمه‌ای نعره می‌کشد / سنگ می‌زنند / این معبد قرار است روی گیسوانم بنا شود / از خودم جدا می‌شوم / دیوار می‌چینم و از حنجره‌ام می‌ترسم / عقب مانده‌ام (قوامی، ۱۳۸۹: ۴۰).

اما مهم‌ترین شعری که در آن آمیختگی مفهومی به‌وضوح رخ می‌دهد، زاولستان است:

ستاره‌ام / هرگز خیال خاموش شدن ندارم / و دشنام بر لبانم بوسه می‌زند / مهتابم / وارونه بر سیمای عاشقان می‌تابم / و دشنام بر لبانم بوسه می‌زند / شاخسارم / تا انتهای شب می‌آویزم / ... دوزخ است خودنگاره‌ام / در پایان این شب زمهریر / مرا دست‌به‌دست بسپارید / تا همچون گردش فصول ملال برخیزد از تاروپودم / ظهری تب‌آلود بر بستر نیم‌خیز زمین رهایم کنید / و از سحابی جبارم برسید / بارقه امید که بوده‌ام؟ / آتش / آتش موعود را با گیسوانت گیراندند / ... آن سوی زاولستان / تپه‌های ماهور را می‌بینی؟ / تپه‌های ماهور / آنجا خاستگاه واپسینم بود / کین تو زیدند و به قهر رهایم کردند / به رویش دو دست بر کتف‌گاه خسته‌ام / ... به غرقاب آکنده از برهوتم سلام دهید (همان: ۴۷-۴۹).

در شعر زاولستان، آمیختگی زن با مکان در بالاترین درجه، یعنی آمیزش با میهن و سرزمین اتفاق افتاده و سرزمین اسطوره‌ای زاولستان، بهانه‌ای برای گریز به باور اسطوره‌ای زن بودن خاک و زمین شده است. ایزدبانوی این سرزمین، باوجود اینکه ستاره، مهتاب، شاخسار و آسمان است، دوزخ، غرقاب و برهوت نیز هست که سیمای متناقض الهه زمین را نشان می‌دهد.

آمیختگی زن و طبیعت در شعر رُزا جمالی

جمالی از شاگردان کارگاه شعر براهنی و از شاعران آوانگارد است که تجربه‌های زبانی گوناگونی را آزموده و دغدغه‌های زبانی هویت شعرش را شکل می‌دهد (زهره‌وند، ۱۳۹۵: ۳۱۲-۳۱۳). باباچاهی (۱۳۸۶: ۴۴۹) او را در شمار شاعران نامتعارف‌نویس (شعر استفه‌می) دسته‌بندی کرده است.

بازتاب زن و طبیعت در شعرجمالی بسیار گسترده است. به‌ویژه با توجه به گرایش شدید شاعر به دنیای اساطیر و به‌طورکلی باستان‌گرایی او، در بسیاری از اشعار، زن با اسطوره‌های زنانه مانند گیاه و زمین، آمیزش پیدا می‌کند. ذهن رُزا جمالی در اساطیر ذوب شده است، زنی که گاه در قالب مادرخدای زمین و گاه ایزدبانوی نباتات تجلی می‌یابد. به قول خودش: «از جنس آب و آهن/ پر از قلم‌های مهتابیم ما/ ... بنفشی و سرخی و سبزی/ آه‌نیم ما، سربیم، ملاتیم، آجریم» (جمالی، ۱۳۹۲: ۸). در شعر زن - گرگ - کرکس - بیر، پیوند شاعر با مادرخدای کهنسال زمین، شاعر را به آمیزشی شگفت با طبیعت حاضر بر کره‌خاکی می‌رساند:

زنجیرها و مارها را می‌بینی بر شانه‌هایم؟/ و دیده بودی لانه عقابان را در دو چشم
کور تاریکم؟/ کبوترانی را که شبیه تاج بر سرم لانه کرده‌اند را دیده‌ای؟/ و کلاغ‌ها را
که بر زمردها و الماس‌های تنم نشسته‌اند را دیده‌ای؟/ ... با لاشخوران برهنه عشق‌بازی
کرده‌ام، دیده‌ای تو؟/ و با تمام شور حیاتی‌ام با گرگ‌ها خوابیده‌ام، دیده‌ای این را؟/ ...
به زن - گرگ - کرکس - بیر تمام بدل شدم/ بیکر پوشالی‌ام که از کاه و ماهوت
و کاغذ و زوروق پر شده است/ دیده بودی تو بادگیرهای سوخته را/ و باغ جای را و
گل‌های زعفران را در بوتۀ سینه‌هایم؟/ مارها که بر اندام‌هایم لیس می‌کشند را چه؟/ ...
من قطب‌نمای این دریا بودم در آن عصر مفرغی و بر ستونی از الحمراء گل سرخی
آویخته است، گیاهی که منم/ ... همان سنگ و صخره‌ام که به مرجان‌های ته دریا
پیوسته بودم... (همان: ۱۱۵-۱۱۷).

در شعر جمالی، همان‌قدر که زن دنیاست، دنیا نیز، زن است یا صفات زنانه دارد. مثل باکره صخره‌ها «باکره‌ای که بر صخره‌ها نشسته خود سنگ است/ ... هوا سر و حشی شدن دارد/ دنیا زن کوتاه قامتی ست که هُرس شده است» (جمالی، ۱۳۹۸: ۴۴-۵۰). در ادامه، مهم‌ترین اشعار جمالی در پیوند با آمیختگی مفهومی زن - زمین، بررسی می‌شود:

زن در شعر *منطقه البروج استوائیم*، جزیره‌ای استوایی، در مناطق گرمسیر اقیانوس منجمد شمالی با جنگل‌های بارانی ست:

اسفند امسال از همیشه طولانی‌تر بود/ اردیبهشت در هجوم شهاب‌سنگ‌ها/ گرگ‌ومیش
زده بود/ بر صفحات استوایی‌ام خاک نیمه‌ترش دارند تجزیه می‌شوند/ و فرسایشم
عمودی ست/ و جنگل‌های بارانی‌ام فرسایشی/ بر عرض جغرافیایی نامعلومی که من
می‌چرخم/ از سطح دریا شش فرسخ فاصله دارم/ و ارتفاع من از آب چیزی شبیه صفر
است/ ... (به واسطه جلبک‌هاست که می‌شناسیدم و هوای منجمدم که دما را حفظ
می‌کند...)/ شبیه گزنه‌ای به چسبندگی زمین وابسته‌ام.../ بر اقیانوس منجمد شمالی،

جزیره‌ای ست گرمسیری که منم... در امتداد این خط گمم، انگار معتدلیم / و جنگل‌های گرمسیری که تو ساخته‌ای از من / پوست تنم را تیره کرده است / با کرم‌ها همزیستی عجیبی پیدا کرده‌ام / و عصاره گیاهی که تپانده‌ای در حلقم (جمالی، ۱۳۹۴: ۹-۱۲).

درک آمیزش زن و طبیعت با چنین دقت و ظرافت، از زبان زنی که بارها با تأکید، خاک و سنگ بودن خویش را اعلام می‌دارد و با کوه‌ها هم‌سخن می‌شود، چندان عجیب نیست: من لمس خاکم و آمیزش باد... / من که به سنگ‌ها بدل شده‌ام / ... ای کوه، تو چیزی بگو / اگر من دروغ می‌گویم... / مهم رگ‌های من است که پیشگوی غریب این زمین است / حالا دیگر مویرگ‌های این خاک را هم مکیده‌ام / سایه‌ام را با تیر می‌زنند اما / زنی که به لعنت خدا هم نمی‌میرد... (جمالی، ۱۳۹۸: ۵-۵۳).

از مکیدن مویرگ‌های خاک در این شعر، صدای فروغ فرخزاد در کتاب تولدی دیگر و شعر روی خاک شنیده می‌شود: «روی خاک ایستاده‌ام / با تنم که مثل ساقه گیاه / باد و آفتاب و آب را / می‌مکد که زندگی کند...» (فرخزاد، ۱۳۹۳/۲۰۱۴: ۲۳۳).

در شعر غرب وحشی نیز، شاعر تمام نقاط جزیره‌ی گرمسیری‌اش را با جزئیات توصیف می‌کند:

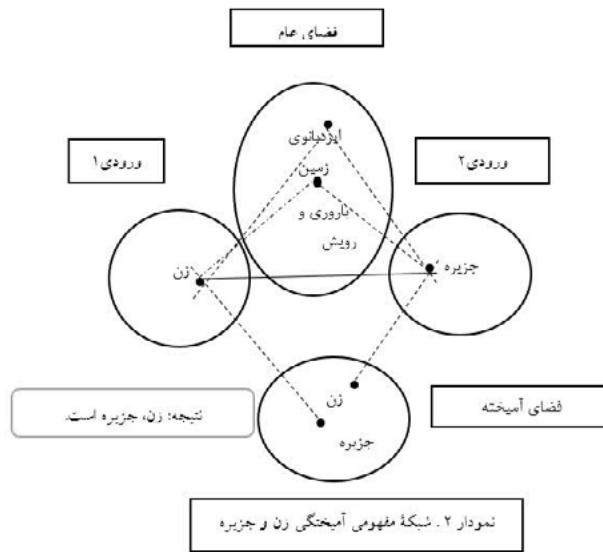
به پهلو خوابیده‌ام / داشتم با پاهام اقیانوس‌ها را یکی در میان / جابه‌جا می‌کردم / همان مسیر گرمسیر مدامی ست که هرچند لحظه یک‌بار از کمرم می‌گذرد / همان‌که تمام قبایل وحشی را و سواحل قناری را و نواحی استوایی را / با حفظ نام بر تنم نقاشی کرده است! ... / اقیانوس منجمد شمالی را کجا کشانده‌ای؟! / یک دسته از موهام نخل‌های تاریک‌اند / ابرو هام مسیر باد شمال / دست‌هام بادبان‌های اطلس‌اند / چشم‌هام فانوس دریایی / لب‌هام حفره‌های ته دریا (جمالی، ۱۳۹۴: ۷۳-۷۴).

زن، در شعر دودگیرها، سیاره است، بنابراین طبیعی ست که جنگل و جزیره و ... در سیاره‌ی مسکونی حضور دارند: «دودگیرها در نوسان وحشی خود / یک‌جانبه بر هاله‌ای از سیاره‌ام یورش می‌بردند» (همان: ۳۶).

در شعر شطرنجی یک شهر، اتحاد زن با مکان یا شهر اتفاق افتاده است:

این شهر رگ‌های من است / که به خواب رفته است / با شبکه گنگی از مغزم بر آن لانه کرده است / یا بخشی از حافظه‌ام را بر باد داده است / امروز صبح همه چیز بی سابقه بود / تازه تصویر گنگی از ماهواره رسیده است! / سفید، شهری ست که بر طناب رخت مانده است: / همه چیز مناسب بود / امواج را به خود کشیده بودم / گرما کلافه‌ام کرده بود / تنها من در بزرگراه پیچیده‌ام / باقی همه ریل است تا چشم کار می‌کند / ... رگ‌های من است این شهر / که به خواب رفته است / ... منشورها در باد می‌پیچند / و این لباس کهنه بر باد رفته است / بر دستی که خواب رفته است / شطرنجی یک خط شکسته نیستم / و جسم کوچکم که بر آب می‌رفت (همان: ۳۲-۳۵).

در شعر تهران در بغلم نیز همین نوع آمیختگی وجود دارد: «تهران در بغلم / رو به احتضار /

به ماده گاوی پیر می ماند که زوزه می کشد آرام و رام / تنش را به موهایم می مالد / فردا لاشه ای ست که سپور خیابان جمعش می کند / به لگدهای ماده سگی پناه می برم / و جسمم را به خدا می سپارم» (جمالی، ۱۳۹۲: ۷۰). این شعر، روایت شهری در حال احتضار است که شهروندش را نیز با خویش به آغوش مرگ می برد و شاعر علاوه بر اینکه برای شهر جنسیت قائل شده، به یکسان پنداری خودش با شهر نیز رسیده است. تصویر مرکزی این شعر، اسطوره قربانی گاو را، در آیین میترا، به ذهن می آورد. حضور سگ در اطراف قربانی که خون گاو را می لیسد، در اسطوره به منظور جذب خواص نیک آن است و قربانی کردن گاو نیز نماد آفرینش و حیات نو است. در بندهشن نیز گاو، نخستین آفریده است که بعد از تازش اهریمن بر او، از مغزش پنجاه و پنج نوع غله و دوازده گونه گیاه طبی پدید آمده است (ورمازن، ۱۳۸۳: ۸۲ - ۸۴)؛ بنابراین گاو و زن، همه جا با زمین زاینده گی و آفرینندگی ارتباط دارند، اما در این شعر، گویا از اسطوره نیز برای نجات زمین کاری ساخته نیست و زن و گاو هر دو تن به آغوش مرگ می سپارند.

جمالی، در شعر *زویای این قاب* نیز گاو را به طور کلی با زمین یکسان دانسته و به پیوند زن و زمین با نگاهی به باور اساطیری بنا شدن زمین بر شاخ گاو نیز اشاره دارد، با این تفاوت که گاو از زن بهره می برد نه زن از گاو:

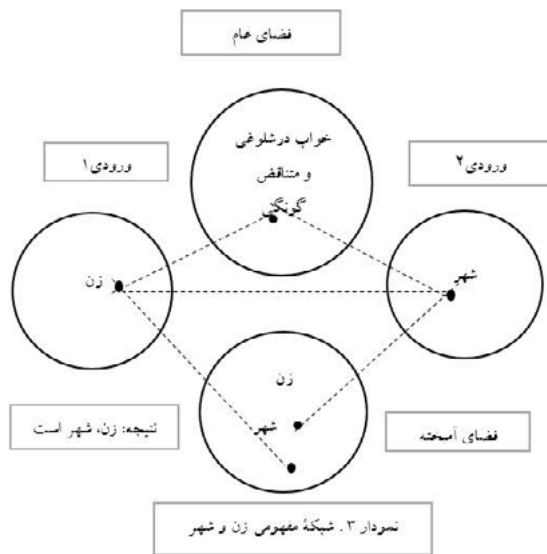
سالها از آن روز گذشته است که من بر ماسه ها که شکم داده اند و شن ها / لو می روم / ... این حکایت از مویرگ های دهلیزی ست / که شما نمی بینیدش / این گاو سالهاست که از سینه ام مکیده است / ... این قاعده خلاف جریان بود / ... یک اتفاق نادر که با قانون های طبیعی توجیه نمی شود / ... این زمین عاریتی بخشی از آن جزیره آبسکون است / فقدان دستی که منجر به بن بست شد / و نقش هایی که رسم شده بودند / برای ترسیم این منحنی به پرگار نیازی نبود / اسب هایی که بی وقفه در خونم

می خوانند/ آن اسب‌هایی که یاران خونی من اند/ این شکل‌ها به شعاع آن منحنی بسته‌اند... (جمالی، ۱۳۹۴: ۲۲-۲۴).

همچنین در شعر سال گاو، زن با نمادهای حیوانی سال‌های موش، ببر، خرگوش و گاو می‌آمیزد:

موش رگ سیاه تندی‌ست که در من می‌خواند/ ببرها صامت‌اند/ ... یخ‌ها که می‌ریزند.../ شاخه‌های مشبکم شکسته‌اند/ ... این باران هفتصد سال است که می‌بارد/ آن کور که در راه است/ و امسال که سال گاو است.../ این خرگوش که از سمت راست می‌آید/ با برف‌های سفید خوابیده است/ این خرگوش که به رگ‌هام آغشته است/ خون برف‌ها را جویده است... (همان: ۵۸-۶۲).

در این شعر، شاعر غیر از سال گاو یک نماد پیش از آن، یعنی موش و دو نماد بعد از سال گاو، یعنی ببر و خرگوش را در نظر دارد. موشی که در رگ‌هایش جریان دارد و خرگوشی که به رگ‌هایش آغشته است، نشان می‌دهد طبیعت در خون شاعر جریان دارد و چرخش و تغییر آن تأثیر عمیقی بر شاعر می‌گذارد و خویشتن را، همراه با گردش سال و جزئی از آن می‌داند. نمودار ۳ شبکه مفهومی آمیختگی زن و شهر را نشان می‌دهد.

آمیختگی زن و طبیعت در شعر بهاره رضایی

رضایی در گروه شاعران متعارف- غیرمتعارف‌نویس یا شعر اقلیتی، قرار دارد (باباچاهی، ۱۳۸۶: ۳۵۰)؛ یعنی شبیه قوامی از همان گروهی‌ست که اسطوره‌ها را از اعماق تاریخ به زندگی امروز می‌آورند. بر این اساس روشن است که الهه مادر به شکل پیوند زن و زمین در اشعارش بازتاب پیدا می‌کند.

در شعر مناطق جغرافیایی اطراف من: توندرا، تایگا، استپ شاعر به قول خودش گاه به زمین و گاه به گیاه تناسخ می‌یابد:

توندر را

هر روز فکر می‌کنم / با تعادلم / کل دنیا را به هم بزنم! / و از اینجا / به حیرانی خودم / نزدیک‌تر می‌شوم... / رشد گیاهی‌ام / متوقف شده / جلبک‌های تازه‌ای توی ذهنم / اجازه اقامت گرفتند / هیچ منظره تازه‌ای نمی‌بینم / اما هر روز / چشم‌هایم را لایروبی می‌کنم / حفاری می‌کنم / شیار می‌کشم خودم را / می‌دانم / چاه من / نفت خیز نیست / اما یادم نرفته / باید جوانه می‌زدم / گل می‌دادم ...

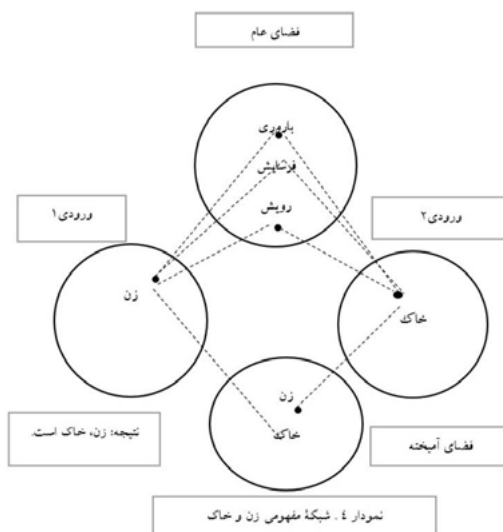
تایگا

چیزی به ذهنم برخورد می‌کند / و من مرتعش / جذب این تناسخ بیهوده می‌شوم / و رگبار تازه‌ای را آغاز می‌کنم / و مناسب با نوع آب‌وهوا گارد ویژه‌ای را اتخاذ می‌کنم / پوشش گیاهی‌ام مدام تغییر می‌کند / جلبک‌ها / توی ذهنم زندگی می‌کنند / و من مثل قارچ سبز می‌شوم...

استپ

هر روز / در مردابی که روی دستم مانده / شنا می‌کنم / عفونی می‌شوم / خزه می‌بندم / گل‌سنگ‌ها روی چشمانم رشد می‌کنند / من فرسایشم را / روی تپه‌های همین منطقه / احساس می‌کنم... / اینجا خشکی مطلق است / ارتفاع اندوه من / به حد لازم رسیده / تا دمای استوا / رشد گیاهی‌ام را / متوقف کند / اینجا حتی / یک گذرگاه افقی پیدا نیست / چقدر خورشید می‌خواستم (۱۳۹۰: ۸۳-۸۹).

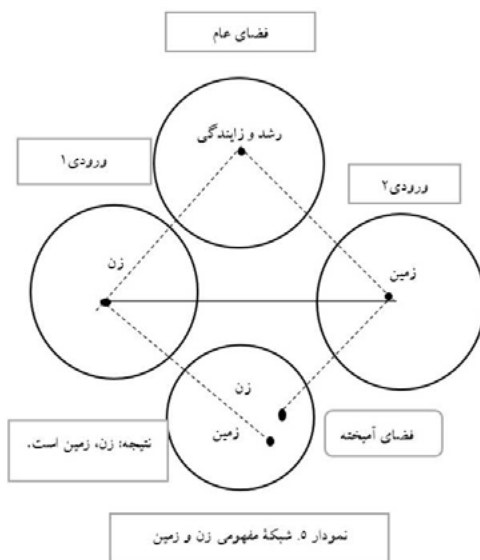
فضای کلی شعر، تبدیل شدن به خاک و زمین را نشان می‌دهد، اما از آنجایی که ایزدبانوی نباتات، جزء جدایی‌ناپذیر مادر خدای خاک و به تعبیری فرزند اوست و هر دو الهه به هم وابسته‌اند، بازتاب آن در شعر نیز، به همین شکل دیده می‌شود؛ اما به هر روی، فضای کلی شعر، یکسانی زن با مناطق جغرافیایی و به‌طور کلی، خاک را نشان می‌دهد. لایروبی و حفاری کردن، شیار کشیدن و سبز شدن همه در بستر خاک اتفاق می‌افتد. نمودار ۴ شبکه مفهومی آمیختگی زن و خاک می‌دهد.

در شعر هبوط هم، زن با زمین یکی شده است:

چیزی در طبقات این ایوان نمی‌بینم/ همین ایوان تن/ که قرائت بسته من/ روی رگ
 - برگ‌هاش رشد می‌کنند/ چیزی که بیاید/ و تب کنم.../ من از عمود همین منطقه/
 به سمت تازه‌ترین ارتفاع کشیده شدم/ که حالا کشیک می‌کشم/ روی سقاخانه‌های
 عهد صفویه/ و آب می‌خواهم/ همین/ و خوب می‌دانم/ که تب/ نشانه آگاهی‌ست/
 می‌آیی/ و نفسم از آمدنت بند می‌آید/ که قرائت من/ از این ماجرا/ بسته بود...
 دریاچه‌های زیادی در جریان است/ اینجا/ مرکز تفکر یک بودای کوچک است/ که
 می‌خواست فرهنگ مدیترانه‌ای داشته باشد/ ... مرکز بوم قلبم را کشف می‌کنی/ و
 روی سرخرگ‌هاش/ نقاشی می‌کشی؟!/ گوش می‌خوابانم/ ماهی‌های قرمز/ سبز/ آبی
 رگ‌های تو.../ شناور این دریاچه منم!/ گوش می‌کنی?!/ پناهنده به این کمپ ساکن/
 منم!/ گوش می‌کنی?!/ و در عمود همین منطقه به سمت تازه‌ترین ارتفاع/ کشیده شدم/
 و در پرده بگویم/ چیزی در طبقات این ایوان نیست!/ که قرائت بسته من/ از اینجا آغاز
 می‌شود/ چیزی که بیاید/ و تب کنم... (جمالی، ۱۳۹۴: ۳۲-۳۶).

این زن- زمین، زمینی است با ایوان طبقاتی و دریاچه‌های زیادی در آن جاری است. پیوند
 با گیاه از طریق رگ برگ و ماهی از طریق شناور بودن در دریاچه نیز قابل اثبات است،
 اما ادغام مرکزی شعر، ادغام زن با زمین است.

زن و طبیعت در شعر شوکا حسینی

حسینی، اگرچه در گروه شاعران دهه هفتاد دسته‌بندی نشده است، اما برخی ویژگی‌های
 شاعران این دهه، مانند اروتیسم و گرایش‌های فمینیستی در اشعارش وجود دارد. زن، در شعر
 حسینی جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد و به زنان مشهور و حتی گمنام بسیاری اشاره می‌کند

و با مظلومیت تمام زنان در همه مکان‌ها و زمان‌های دور و نزدیک همراه و در رنجشان شریک می‌شود: «هی معشوق سال و ماه من / بَرَت می‌دارم از تمام جغرافیای خاورمیانه / از زیر برقع زنی افغان تا دشداشه عربی در حوالی خودم / و پناهت می‌دهم به آغوشم...» (حسینی، ۱۳۹۹: ۱۲-۱۳). در شعر همه زن‌های من، این حس همدردی عمیق، به‌روشنی دیده می‌شود. این شعر خطاب به پنجاه زن اثرگذار از ایران و سرتاسر جهان، سروده شده که نام تمام پنجاه نفر را در تقدیمه شعر، ذکر کرده است و در قبال همه زنان رنج‌کشیده حس مادری دارد: ندر من زنی ست / یک تنه مادر / هر شب برای همه زن‌های سینه‌ام لالایی می‌خواند (همان: ۳۸-۴۰).

برای مادرش (همان: ۲۵)، جنون دختران دشت (همان: ۳۵)، ژوانا نصیری (همان: ۴۲)، دختر ترکمن (همان: ۵۶)، کودکان عروس شده (همان: ۸۵)، غزاله علیزاده (۹۲) و برخی دوستانش، شعر تقدیمی دارد. بر این اساس، زن در شعرش حضور بسیار پررنگ و انکارناپذیری دارد. طبیعت نیز اگرچه در مقایسه با زن، در شعر حسینی کاربرد کمتری دارد و نمی‌توان ادعا کرد حسینی، شاعری طبیعت‌گراست، اما متناسب با فضای اشعار در شعرش چهره می‌نماید و به‌ویژه با فضاهای شهری ترکیبات بدیعی از پیوند زن و طبیعت می‌آفریند؛ عنوان یکی از کتاب‌هایش و نخستین شعر این مجموعه، یعنی خیابان‌های سرم (همان: ۹) یا ترکیباتی مانند میدان توأم (همان: ۲۹)، نقشه پیکرت (همان: ۴۳)، هند غارت زده‌ام (همان: ۴۹) و در و دیوار این زن (همان: ۸۱)، از این نوع‌اند.

آمیختگی زن و طبیعت در شعر شوکا حسینی

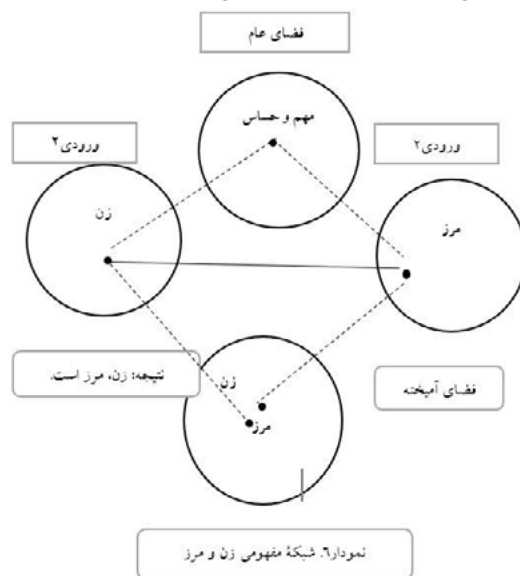
تدوین یک ذهن ترسو وقتی می‌شنود: «کنار تو کنار دیگران نیست تقدیم به م.ع.ع. م و مادری»

عادت مألوف بعد از اولین گندم / رستاخیز پراکنده‌ام شو / با دو چاقوی سپید و احتمالاً
یک مرگ / در زرد پیراهنت / از نو بچین، دار بزن، حرف بزن / تصاویر ملعونم را / دور
دور اندامم سبز شو / پچ‌پچ، قطره‌قطره، شرشر پشت سوراخ گوش زیبایم شو / از تو
هراسم ناشکیاست / به اندازه چشم مینات / که می‌دانم مینا پرنده تو نبود / که یا، اما /
دوباره شروع کن / در جدار دومی بنشین پشت به پنج‌شنبه / و جاذبه فراموشی / این
تأکید من است / روی منقار پرنده‌ات که می‌دانم / مینا نیست آن پرنده مانده در کوکوی
دهان / برگرد دوباره / دوباره برگرد و برگرد صورتم بگرد / دور بزن، روی اندامم / ماهیانه
نیستم، روزانه‌ام / روزی دو وعده با نیم تای چپ و راست / باور کن / غلط از اشتباهات
رایج من است که می‌نویسم / باور کن / مثل انگشت‌های آبی / مثل تو در گوشه‌ی
پایین لب‌هام / در سه شب متوالی / باور کن / اشتیاقم روی گلوی پرنده‌ات که حتماً مینا
نیست، خم شده / ... باور کن / با یک قطع دوباره رایج می‌شوم / ... من هراس‌هام روی
میز تو ولو شده / تو رو خدا برشون دار / دارم از کف می‌رم مثل از دست رفتن / فرمانم

نمی‌رود/ در تشویش موهام/ ایستادگی کن/ دوباره پرسش شو/ خرده‌های هراسم را بالا ببر/ بالاتر/ بالا/ اینجا متعالی‌ام/ ... تو استوای منی لای فرض‌های محجوب/ مرزی/ مرز فاحشی برای رستاخیزم و دو واژه/ که نامت بودند/ برگرد به شقیقه/ به اسلافت/ ببین شهر در امن و امان است/ امن شهر و همان/ و همان از دست تو/ همان از چشم‌هات که آن‌قدر مهربان بودند/ که پادشاهت نکنند/ ای پادشاه همان/ امان از لب‌هات در کنایه زیبای کنار لبم/ امان از دهان پرنده‌ات که مینا نیست و قارقار می‌کند فقط/ امان از موهات آن سرنوشت مهیب من/ بعد از دو پیچ اول که ندارند موهات/ ترس‌هام روی میز قارقار می‌کنند و تو با گرمای هر چیزی می‌سوزی (همان: ۲۵-۲۸).

در این شعر، دو ادغام زن و طبیعت وجود دارد. هم آمیختگی زن و پرنده، یعنی کلاغ قابل ردیابی است هم زن یا مادر با خاک و سرزمین آمیخته شده است. نشانه‌های موجود در شعر، مثل اشاره مکرر شاعر به ذهن ترسو، نوشتن، میز، گلوی پرنده‌ای که بر مینا نبودن آن تأکید می‌شود و در پایان معلوم می‌شود، کلاغ است و ...، به این معنی است که پرنده موردنظر، خود شاعر است و حرفی در گلوی شاعر مانده که مانند مرغی سخنگو باید آن را مطرح کند، اما ترس‌هایش به او اجازه نمی‌دهند؛ بنابراین مدام تکرار می‌نماید و با قطعیت می‌گوید که حتماً پرنده، مینا نیست. شاید دلیل انتخاب کلاغ به جای مرغ مینا این است که شاعر، حرف‌های سیاهی می‌زند یا حرف‌هایش فهمیده یا شنیده نمی‌شود، یا اساساً نمی‌تواند حرفش را بزند و به همین دلیل نیز نوشتن را از اشتباهات رایج خود می‌داند. مادر در این شعر حسینی مرز است، مرزها به منزله شاه‌رگ‌های حیاتی هر سرزمین به شمار می‌روند، حتی به نظر می‌رسد، از خود سرزمین مهم‌تر و حساس‌تر هستند و به مراقبت بیشتری نیاز دارند، بنابراین مادر شاعر هم همان‌قدر مهم و اثرگذار است تا جایی که می‌تواند باعث رستاخیزش شود.

نمودار ۶. شبکه مفهومی آمیختگی زن و مرز را، نشان می‌دهد.

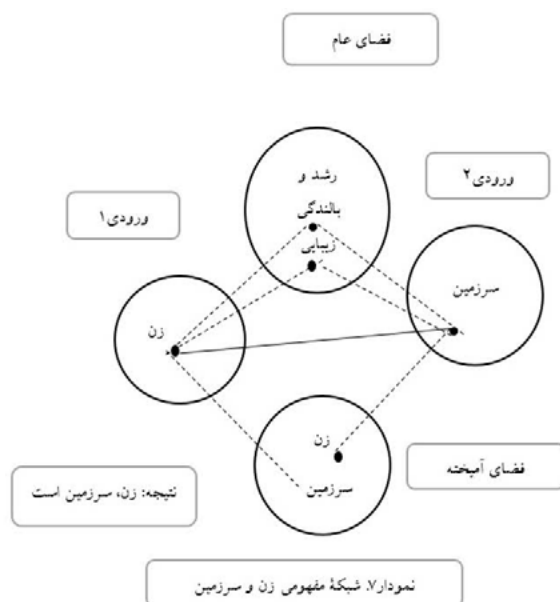
ژوانا

به ژوانا نصیری

ای گیانم گیانم گیانم / از لای کوه‌ها و دره‌های پرخم / تو را بیرون کشیدم / سال‌ها با نفس دمیدم دمیدم دمیدم / جانم شدی / یک روز بر بالای پادشاهی نشسته بودی / یک روز میان تفنگ و گلوله / سرگردان / یک روز اشتیاق من بودی در شال کمرت / یک روز میخکی در بافه گیسوانت / من نیز پادشاه بودم / پادشاه چشمانت که زل می‌زدی و رد نمی‌رفت از مردمک چشمانت / پادشاه بودم؛ پادشاه انگشتانت / که می‌زدی زخمه بر قصه‌های دورادورم / پادشاه بودم بر خاک و سنگت / گرچه یک روز باد می‌بردتشان به جغرافیای دیگری و برمی‌گرداند دوباره به زیر سریر من / ای گیانم / ژوانا ژوانا / این تپه‌ها که روی سینه تو نقش گرفته‌اند / نه کیوتران که عقاب بالای تو‌اند / پرواز می‌کنند / من می‌پیچم دور گردنت / ترانه فریاد می‌کنند / من می‌آویزم به مژه‌هایت / آرام می‌گیرند / من غرق می‌شوم در لبانت / تو وحشی می‌شوی / من می‌لولم در نقشه پیکرت / ای گیانم / ژوانا / بافته موهایت / دو طناب رهایی بودند / حبل‌المتین انتظار / به تو دست بیاویزم / شانه شوم / زلیخای باخته عصمت و برده تمنای تو شوم / ای گیانم / ژوانا ژوانا / قد بکش تا فراز کوه‌های سرزمین مادریت / تو مادر پسران این کوهستانی / حنجره‌ات خواهر تمام صداهاست / هر روز آواز بخوان / تو یکی شعری که هر روز، یکی تو را / می‌سراید (همان: ۴۲-۴۴).

شعر ژوانا، به‌خوبی آمیختگی زن- زمین یا سرزمین را نشان می‌دهد. کوه‌ها و دره‌ها، خاک و سنگی که باد آن را به جغرافیای دیگری می‌برد و برمی‌گرداند که احتمالاً به اجرای گروه موسیقی ژوانا، در سرزمین‌های دیگر اشاره دارد، تپه‌های نقش بسته روی سینه، نقشه سرزمین که در نقشه پیکر ژوانا تجلی یافته و مهم‌تر از همه اشاره مستقیم به سرزمین مادری. تمام این نشانه‌ها، شاعر را در تصویر ژوانا، در قالب سرزمینی کوچک، و سرزمین در قامت مادری بزرگ، کاملاً موفق ساخته است. حسینی، همان‌گونه که رنج تمام زنان را برابر با رنج خود می‌داند، توفیق آنان را نیز معادل کامیابی تمام سرزمین در نظر می‌گیرد. در نتیجه ژوانا، مادر نوعی تمام پسران کوهستان و حنجره‌اش خواهر تمام صداهاست. از سویی این‌گونه آمیزش زن و زمین نوعی از کثرت به وحدت رسیدن است. تمام اصول حاکم بر شبکه مفهومی از یک هدف فراگیر یعنی رسیدن به مقیاس انسانی تأثیر می‌پذیرند و تمام اصول آمیختگی مفهومی با تمام پیچیدگی و سازوکارهای فنی آن به‌منظور رسیدن به همین هدف طراحی می‌شوند. رسیدن به مقیاس انسانی به زیر هدف‌هایی از قبیل ۱- متراکم ساختن پخشیده‌ها ۲- کسب کردن بینش کلی ۳- استحکام روابط حیاتی ۴- رسیدن به یک داستان ۵- از کثرت به وحدت رسیدن (ر.ک: فوکونیه- ترنر: ۴۵۳-۴۵۴) وابسته است. در این شعر وجود شاعر زن با ژوانا و وجود هر دو با سرزمین می‌آمیزد و متراکم می‌شود و با متراکم شدن، تمام عناصر پراکنده و دنبال کردن

رابطه حیاتی علی و معلولی، ذهن به داستان کلی تجلی عشق مادرانه ژوانا و راوی در تمام پسران سرزمین و صدایش به عنوان نمادی از سرزمین می رسد و در نهایت مهم تر از همه تمام پخشیدها در یک عنصر یعنی مادر کبیر، به وحدت می رسند. نمودار ۷. شبکه مفهومی آمیختگی زن و سرزمین را نشان می دهد.

نتیجه گیری

در شعر شاعران معاصر دو فضای نامتجانس زنانگی و زمین با یکدیگر می آمیزند و بر اثر آمیزش این دو فضا، فضای تازه ای شکل می گیرد که نه زمین به تنهایی است، نه زن، بلکه ترکیب تازه زن - زمین در فضای ادغام ایجاد می شود. شاعران زن از این طریق پیوند بی واسطه و عمیق تری با زمین برقرار می نمایند و بازتاب اساطیر و آیین ها در شعرشان بسیار برجسته است. ریشه تمامی این آیین ها، آیین پرستش الهه مادر است که جلوه بارز آن در یگانگی زن - زمین قابل پیگیری است و در شعر معاصر بازتاب یافته است. این آیین به گونه اصلی خود در اشعار معاصر نمودی ندارد، اما تجلی آن تنها به شکل آمیزش زن و زمین محدود نمی ماند، بلکه در تحول چشمگیری در عنصر طبیعی زمین پدید آمده و بر مبنای تغییرات پرشتاب دنیای امروز، زمین از شکل خاک و فضا به خانه، بنا، ساختمان، شهر و... تحول پیدا کرده است. این آمیختگی با استفاده از ظرفیت انطباق نظریه آمیختگی مفهومی، به صورت کامل قابل بررسی است.

کتابنامه

- آبادی، فرزاد. (۱۳۹۸). شعر شهری. تهران: روزنه.
- آموزگار، ژاله. (۱۳۷۴). تاریخ اساطیری ایران. تهران: سمت.
- اونز، ویوین. (۱۳۹۸). واژه‌نامه توصیفی زبان‌شناسی شناختی. ترجمه حدائق رضایی و مینا قندهاری. قم: لوگوس.
- باباچاهی، علی. (۱۳۸۶). شعر امروز، زن امروز. تهران: ویستار.
- بابایی، پرویز. (۱۳۸۶). مکتب‌های فلسفی از دوران باستان تا امروز. تهران: نگاه.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۶). ادیان آسیایی. تهران: چشمه.
- بهرامی خورشید، سحر. (۱۳۹۸). دستور شناختی، مبانی نظری و کاربرد آن در زبان فارسی. تهران: سمت.
- پارساپور، زهرا. (۱۳۹۱). «بررسی ارتباط انسان با طبیعت در شعر». نشریه ادب فارسی دانشگاه ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران. د ۲. ش ۱. صص ۷۷-۹۹.
- پورداوود، ابراهیم. (۱۳۷۷). پشت‌ها. تهران: اساطیر.
- جمالی، رزا. (۱۳۹۲). بزرگراه مسدود است. تهران: بوتیمار.
- جمالی، رزا. (۱۳۹۴). این ساعت شنی به خواب رفته است. تهران: چشمه.
- جمالی، رزا. (۱۳۹۸). اینجا نیروی جاذبه کمتر است. تهران: مهر و دل.
- حسینی، شوکا. (۱۳۹۹). خیابان‌های سرم. تهران: ماهریس.
- راسخ مهند، محمد. (۱۳۹۷). درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی نظریه‌ها و مفاهیم. (ویراست ۲). تهران: سمت.
- رضایی، بهاره. (۱۳۹۰). تشریفات. تهران: چشمه.
- رضایی، بهاره. (۱۳۹۴). بیوه‌مرگی تهران. تهران: چشمه.
- روشن بلقیس، اردبیلی لیلا. (۱۳۹۹). مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی. تهران: نشر علم.
- زهره‌وند، سعید. (۱۳۹۵). جریان‌شناسی شعر دهه هفتاد: بررسی جریان‌های نو در شعر دهه هفتاد. تهران: روزگار.
- ذوالفقارخانی، مسلم. (۱۳۹۹). «بررسی اصالت زن - طبیعت و اندیشه‌های طبیعت‌گرایانه فروغ فرخزاد». پژوهشنامه ادب غنایی. د ۱۸. ش ۳۴. صص ۱۲۳-۱۴۲.
- صادقی، لیلا. (۱۴۰۰). نقد ادبی با رویکرد شناختی. ۳ ج. تهران: نشر لوگوس.
- طاووسی، سهراب. (۱۴۰۰). اندوه خاک (محیط‌زیست در شعر معاصر ایران). تهران: آفتابکاران.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۸۶). انواع ادبی. ویراست چهارم. تهران: میترا.
- فانیان، خسرو. (۱۳۵۱). «پرستش الهه-مادر در ایران». بررسی‌های تاریخی. ش ۶. ص ۷. صص ۲۱۱-۲۳۵.
- فرخزاد، فروغ. (۱۳۹۳/۲۰۱۴). دیوان کامل به انضمام نامه‌های خصوصی. چاپ آلمان.

تورنتو. کانادا: نشر پرشین سیرکل.
فوکونیه، ژیل، ترنر، مارک. (۱۳۹۹) چگونه می‌اندیشیم آمیزه مفهومی و پیچیدگی‌های پنهان ذهن. ترجمه جهان‌شاه میرزابیگی. تهران: آگاه.
قوامی، فرزانه. (۱۳۸۹). بعد از هفت ساعت و بیست‌ون دقیقه گریه. تهران: نیلوفر.
قوامی، فرزانه. (۱۳۹۳). کاترینا طوفان مورد علاقه من است. تهران: چشمه.
قوامی، فرزانه. (۱۳۹۷). وقتی عشق کهنسال بود. تهران: نیماژ.
کرتیس، وستا سرخوش. (۱۳۷۶). اسطوره‌های ایرانی. ترجمه عباس مخبر. تهران: مرکز.
کلانتر، نوش آفرین و همکاران. (۱۴۰۲). «آبشخور اساطیری نقش‌مایه‌های زمین در عرفان (زمین در عرفان و ریشه‌های اساطیری آن)». متن پژوهی ادبی. ش ۲۷ (۹۷). صص ۷۱-۹۸.
گریمال، پیر. (۱۳۴۱). فرهنگ اساطیر یونان و روم. ترجمه احمد بهمنش. تهران: دانشگاه تهران.
نورگارد، نینا؛ بوسه، بثاتریکس؛ مونتورو، روسیو. (۱۳۹۷). فرهنگ سبک‌شناسی. ترجمه احمد رضایی جمکرانی، مسعود فرهمندفر. تهران: مروارید.
وارنر، رکس. (۱۳۸۴). «ایزدبانو- مادر». ترجمه ابوالقاسم اسماعیل پور. کتاب ماه هنر. صص ۱۴۶-۱۵۲.
وارنر، رکس. (۱۳۸۹). دانشنامه اساطیر جهان. ترجمه ابوالقاسم اسماعیل پور. تهران: اسطوره.
ورمازن، مارتین. (۱۳۸۳). آئین میترا. ترجمه بزرگ نادرزاد. تهران: چشمه.
همیلتون ادیت. (۱۳۷۶). سیری در اساطیر یونان و روم. ترجمه عبدالحسین شریفیان. تهران: اساطیر.

References

- Abadi, F. (2019). *Urban poetry*. Tehran: Rozaneh. [In Persian]
- Amuzegar, Z. (1995). *Mythological history of Iran*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Babachahi, A. (2007). *Contemporary poetry, contemporary woman*. Tehran: Vistar. [In Persian]
- Babai, P. (2007). *Philosophical schools from antiquity to the present*. Tehran: Negah. [In Persian]
- Bahar, M. (2007). *Asian religions*. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Bahrami Khorshid, S. (2019). *Cognitive grammar: Theoretical foundations and its application in Persian language*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Curtis, V. S. (1997). *Iranian myths* (A. Mokhber, Trans.). Tehran: Markaz. [In Persian]
- Evans, V. (2019). *Descriptive dictionary of cognitive linguistics* (H. Rezaei & M. Ghandehari, Trans.). Tehran: Logos. [In Persian]
- Fanian, K. (1972). Worship of the mother goddess in Iran. *Historical Studies*, 7(6), 211-

235. [In Persian]
- Farrokhzad, F. (2014). *Complete divan including private letters*. Toronto, Canada: Persian Circle Publishing. [In Persian]
- Fauconnier, G., & Turner, M. (2020). *How we think: Conceptual blending and the hidden complexities of the mind* (J. Mirzabeygi, Trans.). Tehran: Agah. [In Persian]
- Grimal, P. (1982). *Dictionary of Greek and Roman mythology* (A. Behmanesh, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Hamilton, E. (1997). *Mythology: Timeless tales of gods and heroes* (A. Sharifian, Trans.). Tehran: Asatir. [In Persian]
- Hosseini, S. (2020). *Streets in my head*. Tehran: Maharis. [In Persian]
- Jamali, R. (2013). *The blocked highway*. Tehran: Bootimar. [In Persian]
- Jamali, R. (2015). *This hourglass has fallen asleep*. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Jamali, R. (2019). *Here the force of gravity is less*. Tehran: Mehr o Del. [In Persian]
- Kalantar, N., Sadeghi Tahsili, T., Hasani Jalilian, M. R. & Heydari, A (2023). Mythological roots of earth motifs in mysticism (Earth in mysticism and its mythological origins). *Literary Text Research*, 27(97), 71–98. [In Persian]
- Nørgaard, N., Bøss, B., & Montoro, R. (2018). *Stylistics* (A. R. Jamkarani & M. Farahmandfar, Trans.). Tehran: Morvarid. [In Persian]
- Parsapoor, Z. (2012). A study of the relationship between humans and nature in poetry. *Journal of Persian Literature, University of Tehran, Faculty of Literature and Humanities*, 2(1), 77–99. [In Persian]
- Pourdavoud, E. (1998). *The Yashts*. Tehran: Asatir. [In Persian]
- Qavami, F. (2010). *After seven hours and twenty-nine minutes of crying*. Tehran: Niloufar. [In Persian]
- Qavami, F. (2014). *Katrina, my favorite storm*. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Qavami, F. (2018). *When love was ancient*. Tehran: Nimaaj. [In Persian]
- Rasekh-Mahand, M. (2018). *An introduction to cognitive linguistics: Theories and concepts* (2nd ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Rezaei, B. (2011). *Ceremonies*. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Rezaei, B. (2015). *Death of a widow in Tehran*. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Roshan Belqais Ardabili, L. (2020). *An introduction to cognitive semantics*. Tehran: Elm Publishing. [In Persian]
- Sadeghi, L. (2021). *Literary criticism with a cognitive approach* (3 vols.). Tehran: Logos Publishing. [In Persian]

- Shamisa, S. (2007). *Literary genres* (4th ed.). Tehran: Mitra. [In Persian]
- Tavoosi, S. (2021). *The sorrow of soil (Environment in contemporary Iranian poetry)*. Tehran: Aftabkaran. [In Persian]
- Vermaseren, M. (2004). *The Mithraic religion* (B. Naderzad, Trans.). Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Warner, R. (2005). Mother goddess. In A. Esmailpour (Trans.), *Ketab-e Mah-e Honar* (pp. 146–152). [In Persian]
- Warner, R. (2010). *Encyclopedia of world mythology* (A. Esmailpour, Trans.). Tehran: Oštoreh. [In Persian]
- Zohrevand, S. (2016). *Currents in 1970s poetry: A study of new movements in 1970s poetry*. Tehran: Roozegar. [In Persian]
- Zolfagharkhani, M. (2020). A study of the authenticity of woman–nature and Farrokhzad’s naturalist ideas. *Research Journal of Lyric Literature*, 18(34), 123–142. [In Persian]

